07 Krajinná kompozice a její hodnoty:

Terciární kompozice – členění krajin

Jak již bylo konstatováno, kompozice typických znaků krajiny je z velké většiny tvořena danostmi, jejichž tvar i umístění se odvíjí od přírodních daností priméru a technických a technologických potřeb sekundéru a pro potřeby teriéru zbývají většinou malé možnosti. Návrh krajinné kompozice je tak vždy pouhým doplněním stavu. O to významnější je každá možnost krajinnou kompozici ovlivnit či dokonce pozměnit.

Prvním krokem je tedy poznání a identifikace daností a hodnot konkrétní krajinné kompozice jejich rozborem a popisem. K tomu slouží diferenciace krajin a jejich částí.

V diferenciaci krajin z hlediska terciárních kompozic jsou uplatňovány dva přístupy:

- **typologické členění** (podle podobnosti = typických znaků),
- **individuální (topické) členění** (podle prostorových, především vizuálních jedinečností).

Obě členění se doplňují, obdobně jako v lidské řeči = **jednotlivá „typologická“ slova vytváří v individuálních spojeních jedinečné věty a příběhy.** Typy znaků krajin a jejích částí tak tvoří základní „techniky“ (skladebné prvky) tvorby, individuální členění je skládá do jedinečných kompozic.

Typologické členění krajinného rázu – „slovník“ typických znaků krajiny a jejich matric:

Hned na začátku je zásadně důležité si uvědomit, že objektivní vlastnosti krajiny nejsme svými omezenými smysly objektivně posoudit. Krajinu tak hodnotíme právě typickými znaky těchto krajinných charakteristik a vnímáme ji jako specifický typ textury. Proto je tak významná pravdivost formy (typického znaku) a dané funkce.
Typologické členění krajin dle měřítka vnímání jejich rázovitosti lze sestavit hierarchizovaně **– vyšší jednotky pro široké řešení či jako mantinely pro nižší.** Základní hierarchické úrovně typů našich krajin jsou:

- **krajinné megatypy Evropy** – zasazují naše krajiny do kontinentálních souvislostí,
- **rámcové typy krajin České republiky** – slouží především k postižení širších vztahů hodnocených deu – a super – vizuálních celků,
- **krajinné textury** (tvořené komplexními soubory typických znaků) – slouží k popisu především supervizuálních celků,
- **typické elementární znaky, včetně kombinovaných** – slouží k popisům především konvizuálních celků.

Krajinné megatypy Evropy:

Jsou podrobněji popsány v příloze 010. Popisují rámcově celkovou pestrost krajin Evropy (celkem 30 megatypů v 8 kategoriích), podle os míry změn klimatických (sever-jih, nadm. výška, oceánský typ-kontinentální typ), vizuálních (pohledově otevřené – uzavřené) a podle antropického ovlivnění (přírodní krajiny-antropogenní).
U nás jsou dva megatypy:

11. Semibocage – přechod mezi uzavřenou a otevřenou krajinou, vlhké vrchoviny až hornatiny, mozaika smíšených lesů, extenzivních pastvin a orné půdy.

- zeměpisná šířka: střední
- poloha na kontinentu: oceánská a přechodová
- pohledová otevřenost krajiny: polootevřená
- míra přirozenosti krajiny: přírodě blízká

U nás je to tedy pás hraničních pohoří a plochy členitých pahorkatin a vrchovin, vše v typické mozaice polí a lesů.

17. Středoevropská scelená pole – socialistická varianta typu kontinentálních otevřených polí (14) - velké měřítko, homogenní, otevřené roviny až pahorkatiny, nestejně velké plochy krajinných prvků, intenzivní obdělávání, lesy na temenech kopců.

- zeměpisná šířka: střední
- poloha na kontinentu: přechodová
- pohledová otevřenost krajiny: otevřená
- míra přirozenosti krajiny: kulturní snížená

U nás jsou to typické otevřené ploché pahorkatiny a roviny, Polabí, Pomoraví a enkláv Plzeňska a Budějovicka.

Commented [t1]: zvolit jiné slovo?, myšleno jako“degradovaná“? či „antropogenní“

V bezlesé horské zóně Krkonoš a Hrubého Jeseníku se objevují náznaky megatypu 9. Vysoká pohoří.

9. Vysoká pohoří – převládá zonální výškový vliv, divoká, členitá krajina – hory, ledovce, mechy, louky, lesy, využití dáno reliéfem, v údolích často intenzivní zemědělství.

- zeměpisná šířka: střední, azonální
- poloha na kontinentu: boreální
- pohledová otevřenost krajiny: otevřená
- míra přirozenosti krajiny: přírodní, místy přírodě blízká

U nás jsou to hraniční vyšší pohoří (Šumava, Krkonoše, Hrubý Jeseník) s jehličnatými lesy a horskými holinami

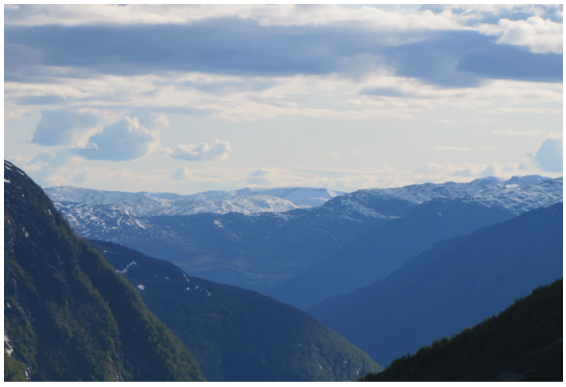

Specifické podmínky vyhrázovaných širokých říčních niv (Morava, Dyje, Labe) je přibližují megatypu 29. Delty

29. Delty – estuária a široké nivy velkých řek v pobřežních rovinách, zavlažovaných z řek, intenzivní, ploché, uniformní ale úrodné.

- zeměpisná šířka: střední a středomořská
- poloha na kontinentu: přechodová
- pohledová otevřenost krajiny: otevřená
- míra přirozenosti krajiny: kulturní

U nás jsou to široké říční nivy Moravy, Dyje, Labe a Ohře

Rámcové krajinné typy v České republice

Vytváří hodnotící rámce krajin, usnadňujících srovnání v rámci České republiky. Vznikají superpozicí tří rámcových souborů různých charakteristik krajin (Typy krajin ČR – Löw a kol.):

- **(I) Rámcové soubory osídlení** (celkem 7), popisují dobu trvalého osídlení dané krajiny, které se ukázalo spojující charakteristikou pro další charakteristiky. Dokonale koresponduje s jevy, jako jsou klimatické podmínky (nadmořská výška a kontinentalita), vývoj osídlení a mezoklima pro zemědělství (nadmořská výška, přebytek populace) a historické typy sídel a jejich plužin (způsoby hospodaření, archetypy lidových domů, místní suroviny), je zde potřeba v této souvislosti dávat pozor na interpretaci datace sídel dle archeolog. nálezů – nález předmětů nemusí znamenat osídlení, ale i jen průchod kupců.
- **(II) Rámcové soubory využití území** (celkem 6) popisují strukturu aktuálního stavu využívání území pomocí jejich hlavních rurálních textur rozdělených jako gema na lesní, vyvýšené a tmavé, proti sníženým a světlým, bezlesým, doplněných o rybniční a urbanizované.
- **(III) Rámcové soubory georeliéfů** (celkem 19) popisují jeho relativní členitost (převýšení, nikoliv nadmořskou výšku), typické (a viditelné) uspořádání reliéfu a vzácnost daného georeliéfu v rámci ČR (u nás se většinou vyskytuje reliéf č. 2 - pahorkatin a vrchovin Hercynika).

Jednotlivé rámcové soubory v České republice:

I. rámcové soubory osídlení krajin: 1. starosídelní krajina Hercynského a Polonského okruhu 2. starosídelní krajina Panonnského okruhu 3. krajina vrcholně středověké kolonizace Hercynského okruhu 4. krajina vrcholně středověké kolonizace Karpatského okruhu 5. krajina pozdně středověké kolonizace Hercynského okruhu 6. krajina novověké kolonizace Hercynského okruhu 7. krajina novověké kolonizace Karpatského okruhu **II. rámcové soubory využití území:** Z – zemědělské krajiny M – lesozemědělské krajiny L – lesní krajiny R – rybniční krajiny U – urbanizované krajiny H – krajiny horských holí	**III. rámcové soubory reliéfů krajin:** Běžné: 1 – krajiny plošin a plochých pahorkatin 2 – krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Hercynika 3 – krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Karpatika Vzácné: 4 – krajiny rovin 5 – krajiny rozřezaných tabulí 6 – krajiny hornatin 7 – krajiny sopečných pohoří 8 – krajiny vysoko položených plošin 9 – krajiny vátých písků 10 – těžební krajiny 11 – krajiny širokých říčních niv 12 – krasové krajiny 13 – krajiny výrazných svahů a skalnatých horských hřbetů 14 – krajiny ledovcových karů 15 – krajiny zaříznutých údolí 16 – krajiny izolovaných kuželů 17 – krajiny kuželů a kup 18 – krajiny vápencových bradel 19 – krajiny skalních měst

Výsledné rámcové krajinné typy jsou označeny podle shora uvedených kódů tak, že první je číslo souboru doby osídlení, druhé písmeno je označením souboru využití území a třetí je číslo souboru georeliéfu (např. 1A1). Údaj nám předem označí charakteristiky, které lze v dané krajině očekávat.

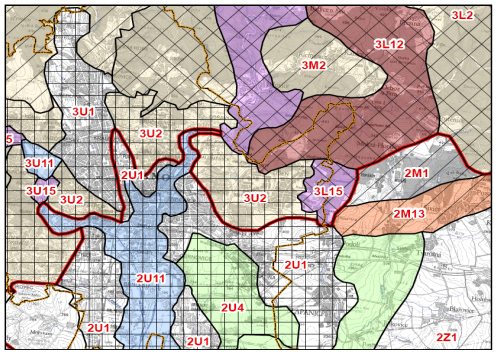

Příklad mapy s rámcovými krajinnými typy označenými trojmístnými kódy

Příklad rámcového typu 2U11.

.

Příklad rámcového typu 3M2

Příklad rámcového typu 5L19.

Krajinné textury (tvořené komplexními soubory typických znaků):

Krajina se skládá z různě velkých ploch či plošek, a linií. Toto členění je hierarchicky uspořádáno
Krajinu lze plošně členit na pozemkové bloky s jejich hranami (okraje bloků) a ty na jednotlivé pozemky. Ty mají společné typické znaky (ona slova krajiny).

Pozemkové bloky jsou tedy soubory pozemků stejné funkce, ohraničených vůči okolí trvalými, těžko odstranitelnými překážkami (tratě a úseky u plužin, lesní oddělení v lesích, městské čtvrtě apod.) a jsou nositeli komplexních typických znaků, ze kterých vytváří typické krajinné textury.
Komplexní typické znaky textur krajin tak popisují společné typické znaky daných textur vytvářených skladbou pozemkových bloků různých funkcí uvnitř krajin. Tyto textury jsou zásadní pro popis supervizuálních celků. Vytváří rámce pro podrobnější kombinované a elementární typické znaky celků konvizuálních. Pro členění typických znaků je vhodné použít členění odděleně na znaky georeliéfu a na ostatní. Georeliéfní znaky jsou základem pro 17 hlavních typů jeho uspořádání, popsaných v přednášce 002.

Komplexních typů – textur georeliéfu je přes padesát, ostatních typů je přes třicet.

Společně s kombinovanými a elementárními jsou podrobně popsány v Katalogu typických znaků krajiny pro architekty (Löw).

Typické krajinné textury.

Krajinné textury představují pohledově odlišitelné uspořádání komplexních typických znaků krajinného rázu (funkční plochy ve městech, zemědělské kultury mimo apod.), zejména na supervizuální úrovni, kdy již nerozlišujeme detailně jednotlivé znaky, nýbrž jejich typicky se projevující skladbu.
Textury mohou být modální:

- tmavá nebo světlá (les nebo pole)
- barevná nebo tlumeně barevná nebo černobílá (slunečně nebo zamračeně v létě, nebo vše v zimě)
- - lesklá nebo matná (vodní plochy či skleníky nebo vegetační povrchy či taškové střechy)

nebo kombinované (směsi pohledově různých znaků):

- mozaikovité (mozaika ploch modálních textur)
- hrubě zrnité (drobná mozaika zemědělských i lesních kultur)
- jemně zrnité (karpatské louky se solitéry, sady, křovinatá lada)
- síťované s hranami různě orientovanými (polní krajiny s doprovodnou vegetací podél linií)
- šrafované se šrafami různě orientovanými (vinice, nízkokmenné sady, chmelnice, bramborová pole)

Čím je sledovaná textura vzdálenější od pozorovatele, tím více se blíží zrnité textury modálnímu, homogennímu typu. Právě vzdálené textury jsou klíčovou charakteristikou matric a vedut supervizuálních celků.

Tmavá krajinná textura lesních svahů

Světlá krajinná textura

Barevná krajinná textura

Tlumeně barevná krajinná textura

Lesklá krajinná textura

Mozaikovitá krajinná struktura

Hrubě zrnitá krajinná textura

Jemně zrnitá krajinná textura

Síťovaná krajinná textura

Šrafovaná krajinná textura

Textury se mohou v běhu roku typicky cyklicky měnit:

- Přírodní změny můžeme pozorovat u listnatých lesů a trvalých kultur – sad v zimě tvoří kombinovanou texturu černého skeletu na bílém pozadí sněhu, na jaře získá postupně narůstající příměs světlé zeleně listů a obarví se květenstvím. V létě je sad modální texturou sytě zelené s prosvítajícími plody, na podzim se barví listy do zlatova a pak zůstávají opět pouze černé skelety.

- Umělé změny pozorujeme u polních plodin – vyskytují se modální textury od černého úhoru (či zasněžených plání), či nazelenalého ozimu v zimě, přes bujnou zeleň na jaře, zlatou barvu při zrání až po černý úhor po žních. V širším záběru ovšem, s rozptýlenou trvalou vegetací (např. mezí), tvoří při sklizni a v zimě na sněhu kombinovanou texturu s barevně kontrastní, síťovanou texturou tmavých linií vegetace na zlaté, či bílé.

Textury krajin jsou tedy nezaměnitelným znakem způsobu využívání dané plochy a bez změny funkce je nelze změnit. Svázanost vzhledu s funkcí je rozhodující u krajinných ploch a určující

u krajinných linií (cesty, meze, toky). Čím jsou plochy menší, tím menší ekonomická ztráta vzniká při jejich funkční změně, nejmenší plochy = body tak umožňují v rurální krajině i existenci neprodukčních, terciárních funkcí. Jinak terciární funkce pouze doprovází linie a plochy!

Typické elementární a kombinované znaky:

Jsou využívány zejména pro definice jednotlivých pozemků i singularit (bodů i linií)
Pozemky jsou vlastnicky a způsobem využití vymezené plochy, evidované i v katastru nemovitostí.
Znaky popisují především konvizuální celky

- Elementární znaky popisují vlastní textury jednotlivých pozemků či staveb, bodů a linií, dle jejich funkce, včetně jednotlivých detailů (vlčí máky). Jsou zpravidla modální, homogenní.
- Kombinované znaky popisují textury vytvářené skladbou pozemků uvnitř jednotlivých pozemkových bloků, často smíšených, různě zrnitých, či typicky členěných.

Elementárních a kombinovaných typických znaků georeliéfu je cca sto, elementárních a kombinovaných ostatních typických znaků je cca sto třicet.

Příklad popisu kombinovaných textur (Löw, 2013):

	Typ znaků	Znak	Přírodní charakteristika	Historická charakteristika	Kulturní charakteristika	Ilustrační fotografie
6.	**Zemědělské matrice**	**Textura zahrádek**	Plochy, s mírně vyšší biodiverzitou danou pestrou skladbou hospodářských i okrasných druhů rostlin. Hodnotu může snižovat vysoké zastoupení exotů, intenzivně obdělávaných a chemicky ošetřovaných záhonů a trávníků. KES 2	Fenomén 20. století., svázán zejména s uniformním bydlením ve městech, bez možností seberealizace. Zejména v blízkosti větších měst je v poslední době tendence k přestavbám na chatové rekreační objekty nebo na trvalé bydlení.	Většinou plochy s malými zahrádkami, zahradními domky a pestrou skladbou plodin a dřevin, často v pitoreskním měřítku. Důsledné oplocování každé parcely značně omezuje průchodnost krajiny.	
7.		**Textura smíšených kultur**	Často ve svažitějších polohách v teplejších a úrodných oblastech. Díky pestrosti plodin má relativně vyšší ekologickou stabilitu. KES 3	Od středověku zejména v okolí měst v nepolních tratích. Bývalá svobodná pole a vinič né tratě, rozdělená zčásti druhotně na pestřejší plochy využívání. Za socialismu přežily jako forma záhumenků.	Pestrá mozaika pásků polí, zeleninových záhonů záhonů, ovocných stromů, vinic, křovisek, stepních lad apod. Významná harmonická kulturní krajina typu italské terra promiscua.	

Vnímání znaků celku pomocí textur vyžaduje jejich pravdivost, **důležitý je soulad jejich vzhledu s funkcí**, jako výslednice průniku jejich přírodních podmínek a způsobů využívání.

Individuální členění kompozic krajinného rázu – „větná skladba“ znaků krajiny

Jak již bylo konstatováno, až jedinečná skladba typických znaků v určitém prostoru z nich dělá jedinečnou krajinu.

Protože krajinu a její rázovitost vnímáme především zrakem, jsou pro individuální členění **rozhodující vizuální** kompoziční vztahy (ale v pozadí působí i vůně a zvuky). Pro kompozici je tedy zásadní vymezení prostorové (co s ní pohledově souvisí), tedy **vizuální celek** a co ji pohledově odděluje, tedy její **ohraničení**. I když je krajina trojrozměrná, je námi vnímána pouze z výšky cca 170 cm nad terénem a chybí tak nadhled, do hloubky krajinného prostoru. Mimo lesní okraje tvoří krajina pozemní koberec, v připodobnění k architektuře se jedná o podlahu beze stěn. Vnímání a výsledná kompozice se mění tak, jak se naše pozorovací úroveň zvedá nad terén (složité obrazce parkových brodérií tak lze sledovat pouze z nadhledu, ze zámeckých teras a oken vyšších budov).

Vizuální kompoziční celky jsou pohledově ohraničeny pevnými překážkami, ale i cítěnými hraničními vztahy (vymezenými v našich pocitech) - zcela (kotlina či nádvoří), - nebo částečně (pobřeží, nábřeží či polonáměstí), - či jsou pohledově zcela otevřeny (temena kopců či střechy budov). Jejich maximální velikost a hranice je dána hranicí viditelnosti na dálku. Ta souvisí s našimi základními fyziologickými predispozicemi:

- Naše perspektivní vidění končí do cca 1 000 m (max. 1 200 m na rozlišení postavy)
- plně barevné vidění končí do cca 2-5 km (3,5 km rozlišení objektu o 1m výšky, 4,7 km je vzdálenost obzoru – dle zakřivení země)
- dálkové vidění zahrnuje oblast do cca 30-40 km (to je viditelnost za průměrných atmosférických podmínek)

Kombinace těchto zrakových predispozic vytváří **dvě zlomové vzdálenosti dohledu** (malířské plány) – blízký – do cca 2 km a vzdálený – do 40 km. Na přechodu z blízkého dohledu na vzdálený přechází vnímání prostoru ve vnímání plochy, kde je vzdálenost pouze odhadnutelná podle sytosti barev a končí v mlhavém pozadí.

Koncentrické rozlišování prostoru lidským okem:

horizontálně:	vertikálně:	
4-8°	4-8°	-ostré vidění
30°	20°	-efektivní vidění
200°	125°	-informativní vidění

Plné rozlišovací schopnosti oko dosahuje ve velmi úzké oblasti ostrého vidění, v širší oblasti efektivního vidění předměty sice poznáme, ale nerozlišíme detaily, vnější (periferní) vidění – informativní část zorného pole neumožňuje rozeznat jednotlivé předměty, ale je důležitá pro orientaci.

Pohyb ve vizuálním celku

Vnímání se mění i podle způsobů a rychlostí pohybu v celku – mění se tak měřítko vnímání ve vztahu k našim psychosomatickým schopnostem:

- minimálně 0,2 sec. trvá reakce nervu na zrakový vjem
- minimálně 1 sec., ale i 1,5 sec. až 3,0 sec. potřebuje člověk na postřehnutí (uvědomění si) nově viděného znaku,
- minimálně 5 sec. je potřeba na dobré rozpoznání a zapamatování viděného znaku (jsme schopni jej zpětně popsat),
- maximálně 5 min. jsme schopni na tento znak udržet plnou (koncentrovanou) pozornost, pak se myšlenky obrátí jinam

Maximálně 30 km/h je rychlost pohybu, kterou jsme motoricky i psychicky schopni kontrolovat. Při vyšší rychlosti než 30 km/hod musí být trasa pohybu – cesta – upravena tak,

abychom měli čas 10 s reagovat na změny (značení cest, křížení silnic a železnic, rovné, rozsáhlé letové dráhy atd.) a aby naše vozidlo setrvačností nevybočilo z trasy (poloměry zatáček, klopení vozovky). Dále je zásadní rozdíl vnímání okolí, *když pohyb řídím* (musím kontrolovat směr i rychlost pohybu), či *když jsem vezen* (o pohyb se nestarám). Podle této rychlosti řidič může věnovat pozornost okolí max. 3 sec. a dalších minimálně 10 sec. musí opět sledovat trasu a korigovat pohyb. Okolní znaky tedy nemůže dobře rozpoznat (proto jsou reklamní poutače velké a blízko směru jízdy i pohledu). Obdobně je to při jízdě na kole. Pasažér se může věnovat pozorování libovolně, v závislosti na rychlosti. Naše krajina tedy není určena pro řidiče rychlých vozidel mimo pás okolo vozovky v ohniskovém úhlu zraku (i tak řidiči vnímají jen útržkovitě). Zvláštní omezení představují i vyšší rychlosti pohybu (nad 30 km/h). Taková doprava krajinou v podstatě prochází jako izolovaný koridor (pohledové potrubí) se záchytnými body billboardů v ohniskovém úhlu. Z přehledu izochron mimo jiné vyplývá, že členění bočních pohledů z pozorovací trasy má zásadně jiný rytmus změn pro automobilistu než pro pěšáka a cyklista pro rozhled musí zastavit. Také z toho vyplývá, že nelze budovat společnou městskou třídu pro pěšáky na chodníku i řidiče na dálnici.

Izochrony vnímání ve vizuálním celku:

Rychlost /doba	1 sec.	3 sec.	5 sec.	10 sec.	5 min
letadlo 900 km/h	250 m	750 m	1250 m	2500m	75 km
železnice 90 km/h	25 m	75 m	125 m	250 m	7,5 km
dálnice 120 km/h	33,m	100 m	166,5m	333 m	10 km
silnice III.tř. 60 km/h	16,6m	50 m	83 m	166 m	5 km
účelov. cesty 30 km/h	**8,3m**	**25 m**	**41,5, cca 40m**	**83 m**	**2500 m**
bicykl 20 km/h	**5,5m**	**16,5m**	27,5 **cca30m**	**55 m**	**1700 m**
cval koně 30 km/h	**8,3m**	**25 m**	41,5m **cca40m**	**83 m**	**2500 m**
koň. spřežení 15 km/h	**4,1m**	**12 m**	20,5m **cca20m**	**41 m**	**1200 m**
chodec 5 km/h	**1,4m**		7 m, **cca10m**		417 m **Cca 0,5m**

kde čas:
1 sec. – je doba zaregistrování nového znaku
3 sec. – je doba možné nepozornosti řidiče za jízdy
5 sec. – je doba na podrobné zapamatování nového znaku
10 sec. – je doba potřebná pro reakci řidiče při změně trasy jízdy
5 min – je doba po kterou udržíme pozornost na jeden typický znak

Izochrony nám velmi obecně, ale užitečně určují „**rastr pozornosti**“, tedy milníky měřítka, mezi nimiž by se mělo z hlediska pohybu osob v celcích „něco dít“:

- u pěšáků – (až po 0,5 km nemusí být nic nového, pak ano, ale na cca 10 m jen jeden podnět, jinak nestačím zpracovat). Tedy v rastru 10m – 500 m okolo cesty se má v kompozici celku něco dít
- u pasažérů – bicykl a kočár – v rastru cca 30m – 1 700 m
- u jezdců na koních (polní cesty) – v rastru cca 50m – 2 500 m
- u pasažérů železnice a rychlých aut – v rastru cca 150m – 5 000 m
- u pasažérů letadel – v rastru cca 1,5km – 75 km

Vnímání kompozice vizuálních celků

Podle velikosti a způsobu vnímání můžeme rozlišit tři úrovně (měřítka vnímání) kompozičních celků a dva typy nepřehledných prostorů:
- deivizuální celky
- supervizuální celky
- konvizuální celky (nejmenší kompozičně autonomní prostory),

doplněné v nepřehledném prostoru o další dvě:
- zelené komnaty =místnosti (franc. salle de verdure, latinsky pretorium viridi) tedy malé vizuální celky se stropem porostů

- krajinný interiér (franc. paysage intérieur, latinsky = interior terrarum), tedy vnitřní krajina

Protože krajina není dvojrozměrným obrazem s pozorovatelem mimo, ale **trojrozměrnou scénou s pohybujícím se pozorovatelem uvnitř**, je její vnímání nutno **sledovat ze všech míst uvnitř celku** (a nikoliv jak se často nabízí malířsky a zahradnicky z „míst typických výhledů“). Pro znázornění celku je tak příhodné pohyblivé video spíše než foto. Je třeba se procházet krajinou od rána do večera jako poutník a vnímat její prostor**.**

Deivizuální kompoziční celky

Jedná se o krajinné celky viditelné z letadla a vesmíru. Název vychází ze starého principu poselství Bohu (Deu), protože nikdo jiný je mimo tvůrce a Boha na nebesích nemohl vidět. Jde o schémata různým způsobem vyznačovaná v krajině, od pravěkých kultur v Peru až po barokní schéma vidlicových průhledů či cest. Přitom pravidelnost těchto kompozic nelze odhalit v terénu.
Dnes ovšem běžná součást pohledů z letadel, dostupná každému.
Na princip deivizuálních celků navazují i formalistické návrhy půdorysů nedávných sídlišť i celých měst – ornamentalismus v urbanismu, daný jednostrannou zobrazovací technikou na výkresech (pouze půdorysy a vržené stíny staveb) **= tragédie mapových znázornění.**

Planina Nazca vPeru

Přímost Bezručovy aleje mezi zámky v Lednici a Valticích

Bezručova alej lemující přímou silnici z Valtic do Lednice – není ze země poznat, neboť se výškově vlní.

ornamentální půdorys sídliště vzniklý nad mapou, ze země působí zcela chaoticky

Supervizuální kompoziční celky:

V nadhledech z kopců se poutníkovi krajina do dálky otevírá a vytváří i rozsáhlé celky celých oblastí

„Supervizuální krajinný celek je individuální část krajinného prostoru, vymezená krajinnými ohraničeními, **který je uvnitř sebe v nadhledech pohledově spojitý**“ (Löw, 1999). Odpovídá zákonnému pojmu „oblast krajinného rázu“.

Jeho největší vnitřní vzdálenost se řídí viditelností za průměrných atmosférických podmínek a činí i 40 km. Supervizuální krajinný celek je tedy největším, vnitřně členěným a ze země vnímaným, kompozičním krajinným celkem. Protože supervizuální celek v sobě často skrývá hluboce zaříznutá, většině pohledů skrytá údolí, lze v něm vymezit i tzv. krajinné suterény, skládající se z vertikálních etáží celků konvizuálních.

Jak již bylo konstatováno, ohraničení celků se odvíjí od utváření georeliéfu. Funkční určení ploch v krajině supervizuálních celků striktně určuje jejich texturu a tvoří jejich matrici. Stejně i krajinné linie určuje hydrologická síť, protierozní ochrana a potřeba obsluhy pozemků.

Kompozice krajiny supervizuálních celků je tedy tvořena nikoliv podle zákonitostí uměleckých, ale přírodních a výrobních – uspořádání kompozičních prvků je kompozičně náhodné a kompozice je tak mimoděčná. Někdy je harmonická, někdy ne, a my můžeme výsledek pouze

„designovat“ do snesitelnějších podob. Mimoděčná kompozice ale často vytváří individuální, jedinečné prostředí krajiny = určuje její rázovitost (duch místa =genius loci).

Zásadní zásahy do krajiny jsou tedy vázány na moc nad využitím celé krajiny, což byla a je vždy situace vzácná (dříve ji měly místy kláštery, později za průmyslové revoluce stát a velkokapitál – urbanizace, doprava, doly, továrny). Nic jiného individuálního v krajině nenajdeme.

V krajinné kompozici tak můžeme rozeznávat pouze ohraničení celků (veduty, horizonty, hranice dohledu), krajinné matrice, krajinné suterény a singularity celků (krajinné póly, osy a komponované pohledy)

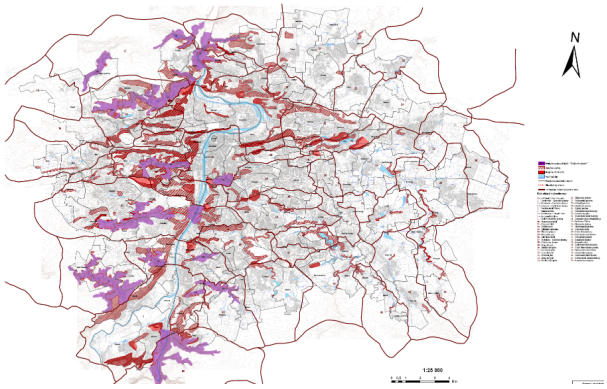

Supervizuální celky Prahy. V otevřeném ohraničení se uplatňují až cca do 30–40 km. Zaříznutá údolí a kotliny jsou v nich často skryty a tvoří „krajinný suterén“ (na obrázku fialové plochy), naopak čelní svahy vytváří výrazné ohraničující veduty (červené plochy)

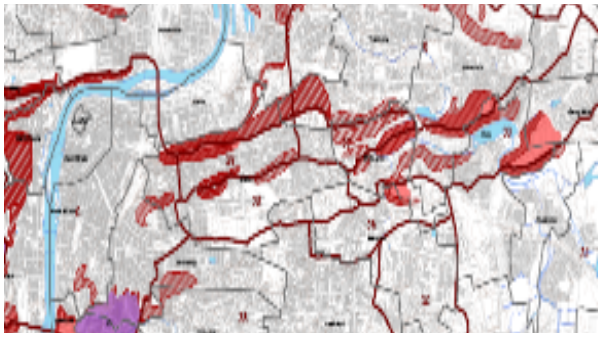

Vymezení supervizuálního celku Prahy č. 26 – Žižkovský prolom

Polootevřený supervizuální celek Prahy č. 26 – Žižkovský prolom

Otevřený supervizuální celek – povodí Včelínku pod Pálavou:

Konvizuální kompoziční celky:

„Konvizuální krajinný celek je individuální krajinný prostor vymezený pohledovými ohraničeními, **který je uvnitř sebe pohledově spojitý z** většiny pozorovacích stanovišť**“** (Löw, 1999). Odpovídá zákonnému pojmu „místo krajinného rázu“. Jedná se tedy o celky vnímané pohledy převážně ze základní platformy krajiny – 170 cm nad zemí. Ani otevřené části nesmí přesahovat délku **3 km** (2–5 km).

Konvizuální celek je elementárním, vnitřně členěným a zblízka vnímaným, k nebi otevřeným, kompozičním prostorem krajiny.

Vzhledem k pozemní – základní – platformě horizontu je celek vymezen nejen georeliéfem, ale i vysokou stromovou vegetací, u sídel vyššími stavbami. Zapojené plošné stromové porosty jsou neprůhledné, konvizuální celky nevytváří a patří do kategorie krajinných interiérů. Rozlišovací schopnosti kompozičních prvků se zde blíží kompozici urbanistické. I zde platí, že o uspořádání v celku rozhoduje funkční využití území, zejména prvovýroba. Ve vesnických obcích a na jejich okrajích se však začínají prosazovat drobnější plochy sloužící vedle obytných funkcí i terciérním funkcím volnočasovým.

Okrajovou součástí jsou i konvizuální celky okrasné (parky, okrasné zahrady = psychocenózy). Pouze zde je kompozice uměle tvořena: „Hlavní součástí krajinářského parku v Anglii jsou sekané trávníky na rozlehlých loukách, v kontrastu k vodním plochám na lesním pozadí. Bývají doplněny shluky stromů, háji na zvlněném terénu a napodobeninami helénských, čínských, islámských, starověkých, románských nebo romantizujících (nebo neidentifikovatelných) památek a chrámů, či gotických zřícenin, mostů a další malebné architektury, někdy i jeskyněmi“. (Wikipedie).

Konvizuální celky v urbanizovaném území i v krajině mohou mít uzavřený, polootevřený nebo otevřený charakter. V rámci těchto celků lze více či méně zřetelně sledovat kompoziční vazby popsané výše.

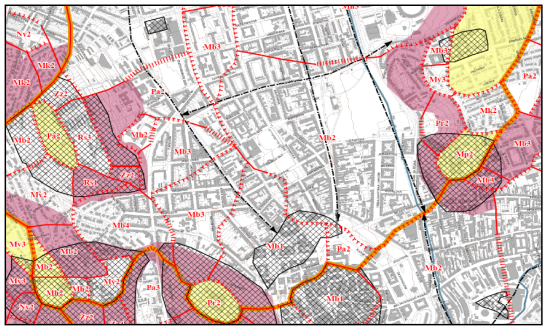

Georeliéfní rámce konvizuálních celků krajiny v Brně – uzavřené (tenká plná oranžová čára), -polootevřené a otevřené (tenké, přerušované oranžové čáry), v rámcích celků supervizuálních (tlusté oranžové hranice). Fialově jsou veduty, žlutě plochá temena svahů, černá šrafura jsou kompoziční póly, černé šipky kompoziční osy orienace. Oranžové kódy definují textury matric

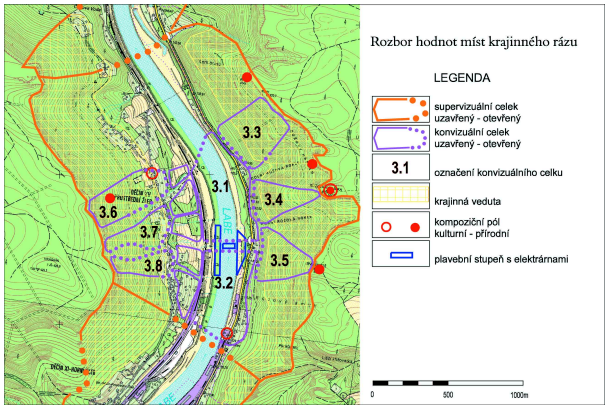

Konvizuální celky labského údolí pro hodnocení záměru výstavby jezu na Labi

Uzavřený urbanistický konvizuální celek

Uzavřený konvizuální celek v krajině

Uzavřený celek meandrující řeky

Polootevřený konvizuální celek údolí

Polootevřený celek otevřeného údolí

Otevřený konvizuální celek v polní krajině

Vedle horizontálního vymezení se v krajinách s dramatickým georeliéfem konvexně hluboce zaříznutých údolí (v krajinném suterénu SvC), skladba konvizuálních celků rozvíjí i vertikálně, kdy dolní výšková úroveň dna údolí tvoří jeden celek, střední úroveň středních, svahových poloh druhý (na úrovni supervizuálních celků se projevují jako krajinné suterény) a horní na kopci třetí.

Vrcholová úroveň konvizuálních celků

Údolní úroveň konvizuálních celků

Nepřehledné plochy v krajině:

V krajinách zarostlých porosty lesů či starých sadů jsou často rozsáhlé plochy zcela mimo konvizuální celky. Ohraničení konvizuálních celků tvoří porostní pláště lesů, ale uvnitř nepřehledných porostů se konvizuální celky nevyskytují. Vnitřek porostů je tvořen krajinným interiérem, doplňujícím tak celoplošné vymezení kompozičních celků. Přechod mezi

konvizuálními celky a krajinnými interiéry tvoří malé pohledově otevřené enklávy – tzv. zelené komnaty

Zelené komnaty (Salle de verdure):

Jedná se o **zčásti pohledům otevřené prostory typu palouků**, které okolní zapojený porost a větvoví nad ním vymezuje jako specifické „místnosti“ na hranici únikových vzdáleností (cca do 40 m). Zelených komnat je hojně využíváno v parcích, kde jsou vymezovány vysokými boskety. Existují ale i v běžné rurální krajině. Ve městě je zelená komnata typická u atriových domů a menších vnitrobloků i sevřené ulice a piazzety. Tvoří přechod mezi vnější, otevřenou krajinou konvizuálních celků a vnitřním krajinným interiérem, zejména v nepřehledných krajinných formacích (např. skalní města).

Zelená komnata v parku

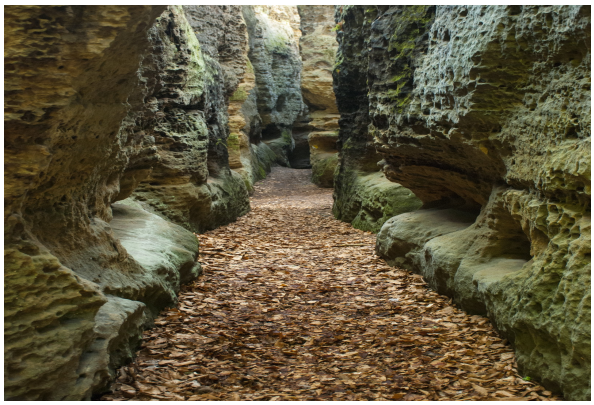

Zelená komnata ve skalách

Zelená komnata v lese

Krajinný interiér (Paysage intérieur):

Krajinný interiér (neboli vnitřní krajina) **je vůči širšímu okolí uzavřené a nepřehledné prostředí,** v němž nejsou konvizuální celky. Uvnitř však může být částečně průhledné. Jde především o poloprůhledné rastry stromových porostů, kde se přehlednost okolí pohybuje pod únikovou vzdáleností. Může se ale jednat i o městský interiér se sloupořadím, vnitřní prostor loubí, hal se sloupy či interiér sadu, křovinatých lad, vinic, chmelnic apod. Za krajinný interiér lze považovat i nepřehledné krajinné formace.

Krajinný interiér lesa

Krajinný interiér sadu

Kompoziční prvky uvnitř vizuálních celků:

Kompozice rurální krajiny většinou vychází z priméru a sekundéru, terciér je respektuje a maximálně umocňuje. Jen vzácně je sekundér potlačen a kompozice se odvíjí od terciéru. **Kompozice rurální krajiny je tak mimoděčná.**

Slovo **kompozice** (z lat. compositio = složení, skladba) se užívá ve smyslu skladba, složenina, rozmístění, rozvržení, uspořádání a není tedy vyhrazeno pouze pro uměleckou činnost (v jazykovědě jde o skládání respektive tvoření slov, ve výtvarném umění - barevná a světelná skladba obrazu, sepětí s tvary obsaženými v obrazu apod. **,** v literatuře značí jednak uspořádání syžetu ve vztahu k fabuli, jednak uspořádání textových segmentů, např. Předmluvy, motta, kapitol apod., v hudbě jde o komponování resp. skládání hudebního díla**, či** hudební dílo jako takové, ve školství je to větší písemná zkouška, v chemii a metalurgii je to složenina, smíšenina, směs, slitina více různých látek).Tak zvaná krajinářská kompozice = sadovnická tvorba (od sad = libosad), dle ÚÚR „vycházející z kompozic parků a okrasných zahrad je tvořena jednotlivými kompozičními prvky, které se navzájem ovlivňují a utváří jednotný celek (kompozici). Součástí těchto kompozic jsou pohledové dominanty, akcentované pomocí průhledů, trasování cest a otvírání pohledů a scén“. (Kulišťáková, 2013; Ústav územního rozvoje a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2019).

Je omylem stavět do stejné řady parky, což jsou původně soukromé zahrady bohatých vlastníků – feudálů a volnou krajinu formovanou obyvatelstvem. **Zámecké parky byly přísně uzavřeny** a sloužily pouze vlastníku a jeho hostům (jinak se mohli v parku pohybovat pouze sloužící). Chybné pojetí zámeckých parků jako veřejných „libosadů“ vedlo od 19. století jednak ke kopírování zámeckých zahradních kompozicí formou městských parků, jednak dnes v hledání zahradních kompozicí i ve volné krajině („krajinářská architektura“). Přitom zahradní kompozice je tvořena uspořádáním konkrétního autonomního prostoru, zatímco krajinná kompozice, jako adekvátní disciplína k urbanismu, je uspořádáním autonomních prostorů mezi sebou. Kladem tohoto zahradnického přístupu je znalost pěstění rostlin, tvořících významnou část krajiny, zásadní nevýhodou je neznalost infrastrukturních nároků v krajině a územně plánovacích procesů, především však základní zaměření oboru na drobná měřítka zahrad a parků.

V urbánním území se uplatňuje **urbanistická kompozice**. Teoreticky je disciplína popsána v pracích řady autorů (např. Meduna, 1981; Hexner a Novák, 1996). Některé praktické aspekty jsou popsány například v publikaci Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech (Ústav územního rozvoje a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2019). V urbanizovaném území nabývá kompozice celku intenzivně využívaného lidmi, nového významu, je ve velké míře odrazem provozních, prostorových a funkčních potřeb daného sídla. Výtvarně, esteticky chápané kompoziční vazby v území mění důležitost podle preferencí historického období a společenského uspořádání. Urbanistická kompozice představuje soubor principů a zásad,

pomocí nichž je dosahováno harmonického celku, posílení či eliminace významu a účinku některého z prvků, přičemž ve svém důsledku má být dosaženo (z hlediska člověka) co nejlepších vlastností urbánního prostředí.

Pojetí krajinné kompozice z urbanistického hlediska má výhody v systematice návrhů širších měřítek, dokonalé vybavení umělecké, technické a blízké zásady kompoziční. Nevýhodou je nízká znalost přírodovědných procesů, čemuž se snaží čelit i tento předmět (doplněný geoekologií v 3. ročníku).

Nástroje urbanistické kompozice jsou v prostředí ovládaném a utvářeném převážně lidmi velmi účinné.

Lze shrnout, že jedním z cílů urbanistické kompozice je harmonizace výše uvedených vlastností prostorů a prostorových celků v souladu estetickými nároky na ně kladenými. Taková harmonizace, která je rovněž v souladu s funkčními, provozními a prostorovými požadavky sídla či konkrétního území potom vede k optimalizaci prostorového uspořádání území (mnohdy kompromisnímu řešení respektujícímu např. požadavky dopravy či technické infrastruktury), k přiblížení se k jeho nejlepšímu stavu v daném čase a daných územních podmínkách.

V urbanistické kompozici jsou sledovány parametry prostoru a prostředí, které mohou do určité míry být ovlivnitelné i v kompozici krajiny na úrovni konvizuálního celku, zahrneme-li mezi prvky kompozice takové přírodní elementy, se kterými lze prostorově pracovat. V urbanizovaném prostředí sídel jde potom zejména o prvky zeleně a vody.

Mezi sledovatelné a někdy ovlivnitelné parametry prostorů urbánních patří zejména:

- výšková hladina zástavby a ostatních hmotných prvků
- charakter panoramatu (vedut) a siluety (horizontů)
- měřítko
- proporce prostorů a prvků, gradace, kontrast a akcent, rytmus prvků (vlastnosti krajinné matrice)
- významné a dominantní body
- průhledy, pohledové osy
- symetrie a asymetrie
- genius loci = duch místa
- obraz města či místa
- image místa
- umístění urbanizovaného území v terénu, tedy v krajině rozložení textur matric v celku)

V krajinné kompozici ale lze z nich rozeznávat pouze:

- **ohraničení vizuálních celků** (veduty, horizonty, hranice dohledu),
- **krajinné matrice** (malířské „pozadí“, běžné typy textury)
- **krajinné singularity** (malířské „figury“, výjimečné, zvláštní textury – krajinné póly, osy a komponované pohledy).

Pro bližší identifikaci vizuálních prostorů se používá i některých z dalších parametrů urbanistických:

- **měřítko** (vlastnost celého vizuálního celku a jeho částí)
- **proporce prostorů a prvků** (uměřenost komponent v celku)
- **rozložení textur matric v celku** (pozice v kompozici)
- **rázovitost krajiny** (genius loci – duch místa)

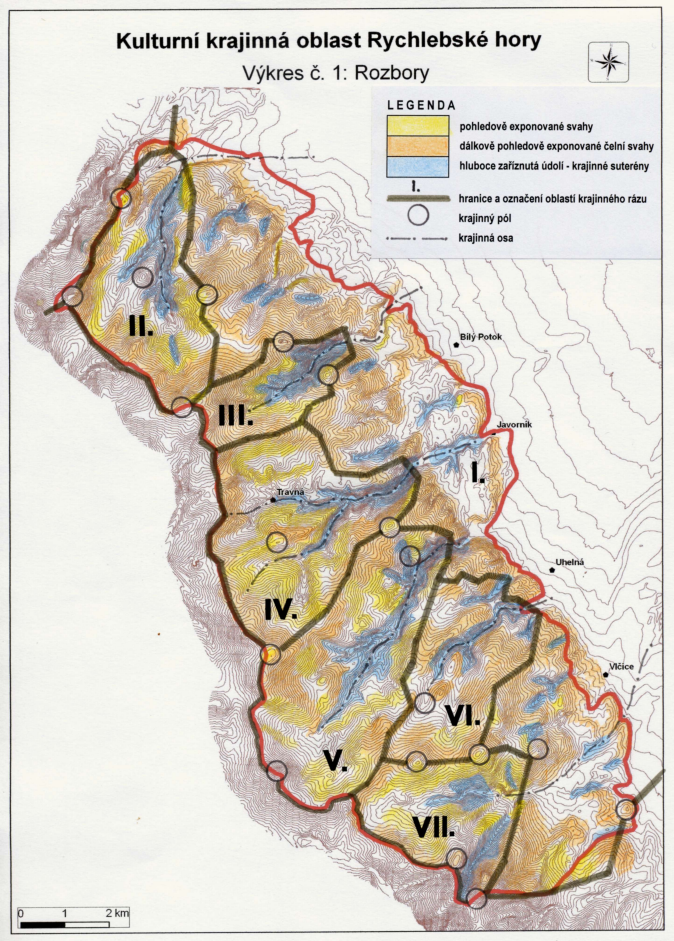

Schéma kompozičních vztahů oblasti krajinného rázu = supervizuálního celku, ohraničení, pólů a os

Krajinné ohraničení vizuálních celků:

Pohledové vymezení okraje krajinného kompozičního = vizuálního – celku je tvořeno buď horizontem s výraznou vedutou (čelním svahem) nebo pouze horizontem či dokonce jen nuanční hranicí dohledu.

-Krajinné veduty jsou nejvýraznějšími ohraničeními a jsou tvořeny převýšenými horizonty krajinného celku – buď čelními, a proto pohledově exponovanými svahy nebo vysokopodlažní bariérou zástavby (ale někdy u konvizálních celků i např. bariérou okraje vysokého lesa, či již dvoupodlažní zástavbou).

Veduta čelních svahů

Modální veduta zástavby

Akcentovaná veduta

-Krajinné horizonty jsou tvořeny nepřevýšenými okraji celků. Jednoznačnost i proměnlivost horizontu určuje především tvar vypouklé pláně (ostrý hřbet, či hrana, nebo naopak plochý vrchol), u konvizuálních celků je to však i charakter okrajů zástavby apod. Linie horizontů

mohou být nuanční, akcentované singularitami (póly i osami), členité, ostré i pohyblivé (u plochých temen).

Nuanční horizont

Akcentovaný horizont

Členitý horizont

-Hranice dohledu se uplatňuje u otevřených celků, kdy pohledová bariéra chybí a hranicí je dálkový výhled až na hranici viditelnosti (u konvizuálních celků je to cca **2**–3 **km,** u supervizuálních 30–**40 km**). Za touto vzdáleností se krajina jeví jako „třetí plán“ – plošná kulisa pozadí.

V dohledu supervizuálních celků se uplatňují vzdálené horské kulisy mimo celek

Ve výhledu v dálce, mimo celek, dohled na sousední sídliště

Krajinný suterén je již zmíněný zvláštní případ, kdy ostře a hluboce zaříznuté údolí v plošině supervizuálního celku není z jeho pozorovací platformy vůbec vidět, pokud nestojíte přímo na hraně rokle. Krajinný suterén se tak nepodílí na celkovém obrazu supervizuálního celku a je od něj pohledově oddělen.

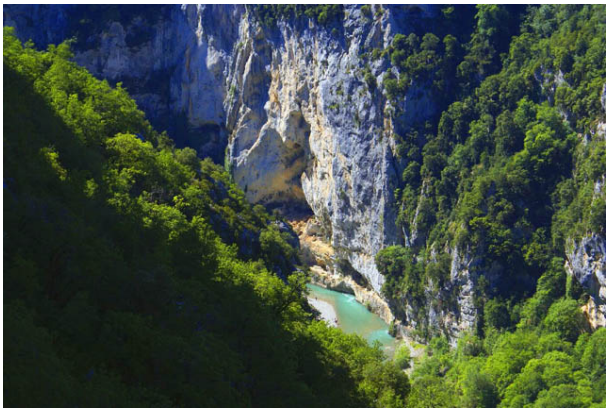

Dolní konvizuální celek – krajinný suterén:

Krajinné matrice

Jak již bylo konstatováno v úvodu o rozložení a působení ploch v krajině, jako jejích hlavních krajinotvorných prvků, v žádném případě nerozhoduje umělecký záměr tvůrce, ale zcela racionální vhodnost a potřebnost využití dané plochy pro určité funkce, tedy potenciály primárního a produkce sekundárního systému.

Pro poznání charakteristik daného individuálního prostoru (vizuálního celku) používáme typologické členění – pro SvC zejména „rámcové krajinné typy“ a „typy textur“, pro KvC vedle „typu textur“ především „elementární a kombinované typické znaky“. Dochází zde tedy k oné propojenosti typologického a individuálního členění, naplňujícího komplexní kompoziční popis dané krajiny.

Matrice jsou tvořeny běžnými a převažujícími typy uspořádání krajiny a jejích textur, výrazně odlišných od textur singularit.

Hlavní typy matric dle funkcí:

Lesní (pralesy, kosodřeviny, smrčiny, bory, doubravy, bučiny, habřiny, jaseniny, vrbiny ...)

Sadů (vysokmeny, nízkokmeny)

TTP (louky květnaté, intenzivní, trávníky, pastviny, stepní lada, rašeliniště, vřesoviště ...)

Viniční (vysoká, střední a nízká vedení ...)

Chmelnic

Vodní (rybníky, přehrady, poříční jezera ...)

Nízkopodlažní zástavby (statky, chalupy, rod. domky, vilky a vily ...)

Vysokopodlažní zástavby (bytové domy, sídliště ...)

Volnočasových aktivit (venkovní sportovní areály, dětská hřiště ...)

Industriální zástavby (zemědělská střediska, průmyslové areály, infrastrukturní stavby ...)

Těmto matricím můžeme z hlediska jejich působení v kompozici přiradit některou s typických textur (viz. výše „Krajinné textury“):
modální:

- tmavá nebo světlá

- barevná nebo tlumeně barevná nebo černobílá
- - lesklá nebo matná

kombinované:

- mozaikovité
- hrubě zrnité
- jemně zrnité
- síťované s hranami různě orientovanými
- šrafované se šrafami různě orientovanými

To, co je vdané krajině (kompozičním celku) běžné a typické, je logicky i základní platformou pro hodnocení nových, ale jinak běžných zásahů do ní (hodnocení probíhá zejména podle rozložení textur matricí vizuálního celku)

Krajinné singularity

Jsou to místa v krajině výjimečná, s neopakovaným účinkem (v obraze města jim přibližně odpovídají pojmy trasa, uzel a orientační bod). Tvoří tedy výjimky oproti dané krajinné matrici a je jich v daném krajinném celku vždy málo. Singularity jsou v praxi často omylem zaměňovány za krajinné dominanty, ty však mohou být jak součástí matrice, tak i singularit. Výjimečný vzhled jejich tvarů a textur v krajině přitom signalizuje i výjimečnou funkci. Krajinné singularity se kompozičně člení pouze na krajinné póly, osy orientace a komponované pohledy.

-Krajinné póly, tedy místa s výjimečným účinkem, tvořící akcenty v dané krajinné matrici celků. Součástí pólů mohou být i krajinné dominanty. Póly jsou:
- přírodní – zřetelně zvláštní typy ekosystémů a jejich typických textur v daném vizuálním celku (výjimečné, izolované tvary georeliéfu, biocenóz, krajinné typy kontrastní vůči typům matrice a pod)
- antropogenní póly (step v lese, lesní remíz v polích, rybník v polích, centrální náves či náměstí v sídle, výškové stavby, historicky či umělecky zásadní areály apod.)
- kombinované póly jsou velmi časté, kdy např. pól přírodní je stvrzen stavbou (poutní kostel na kopci, klášter v lužním lese ...

Počet stejných pólů v kompozici musí být přitom malý (maximálně tři), při větším počtu již vytváří osu a více než pět dominant v prostoru se stává součástí matrice – pozadí. Tento počet se mění i vzdáleností jednotlivých pólů od sebe a příbuznosti jejich vzhledu (zde se paradoxně uplatňují zásady biogeografie ostrovů), zjednodušeně lze stanovit, že dvě dominanty vzdálené méně než 60 % jejich výšky jsou jedním společným pólem.

Přírodní pól – dominanta – kopec, hora

Texturní pól – tmavá textura lesa kopce kontra světlá textura polní matrice

Přírodní pól – změna druhů dřevin

Kulturní pól – kostel

-Krajinné osy orientace = směry orientace. Jsou to liniové prvky, podle kterých je vizuální celek prostorově organizován (orientace hlavních linií) a které vytvářejí hlavní osy pohybu. Mohou být přírodní (vodní toky, zaříznutá údolí, okraje niv, svahové zlomy) i antropogenní (dopravní trasy včetně pěších a alejí, členění pozemkových bloků atd.). Osy mohou být zvýrazněny doprovodnými alejemi, větrolamy, či ploty, často však jsou tvořeny i pouhou změnou textur. V kulturní krajině jsou na ně další linie navazovány buď souběžně, nebo, a to častěji kolmo.

Osy orientace přírodní – hrany (okraje) dna údolí

Osy orientace přírodní – vodní tok

U širokých údolí s meandrující řekou jsou osy orientace tvořeny hranami (okraji) nivy:

Osy orientace – hlavní cesty a kolmo členěné pozemky

Osy orientace – členění pozemkových bloků

Ale pozor – dálnice na estakádě, bez doprovodných linií, tvoří na okolní krajině nezávislý koridor, který nemá vliv na okolní uspořádání krajiny a není tedy krajinnou osou!

Krajinné komponované pohledy – pohledové (nikoliv orientující a pohybové) osy v území, nasměrované na určitý jiný kompoziční prvek. Typické jsou průhledy a mírné nadhledy zámeckých parků, které tvoří osově souměrné kompozice. Zásadní zahradnický problém je nepřehlednost v detailu, neboť z výšky cca 170 cm nad zemí nelze obhlédnout složitější vzory na zemi. Pro obhlédnutí umělých kompozic jsou proto volena vyvýšená stanoviště – terasy, pohledy z oken atd. Pohledy mohou u deivizuálních celků zachycovat jen část široké liniové kompozice (např. alej), ze země nepoznatelné.

Průhled parkem z minaretu na zámek – zahrada Lednického zámku Lichtenštejnů

Dálkové, komponované pohledy na poutní místo – poutní areál sv. Kopeček nad Olomoucí

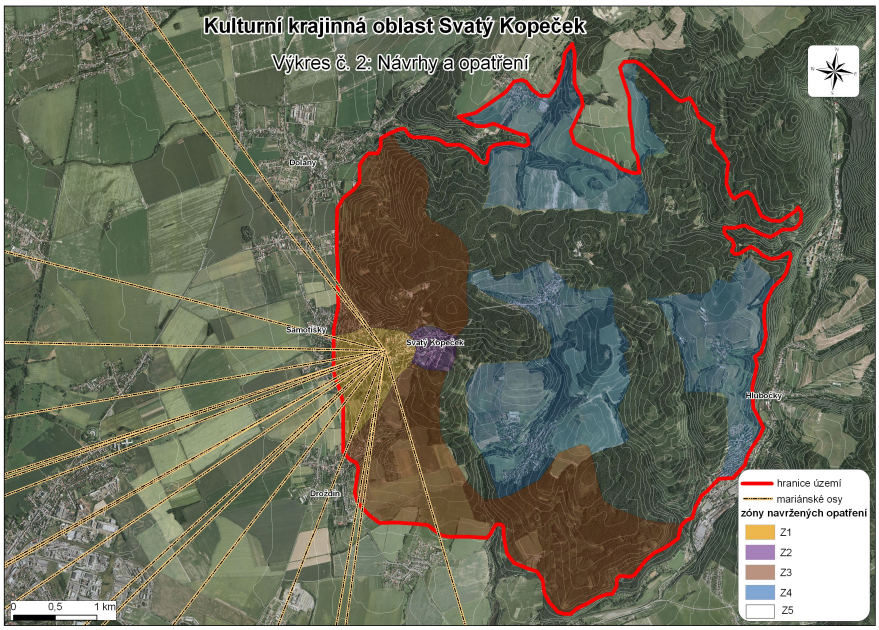

Příklad rozboru kompozice na regionální úrovni, včetně barokních osových nadhledů a průhledů na okolní kostely mariánského zasvěcení.

Další kompoziční charakteristiky v celcích:

Následující čtyři charakteristiky krajiny, odvozené od architektonické kompozice určují míru její obytnosti a krásy dané kompozice:

- **měřítko** (vlastnost celého vizuálního celku a jeho částí.) Vypovídá o dojmu velikosti, o psychickém působení velikosti na člověka. Skutečná velikost se může od velikosti dojmové lišit, přirozené popisuje vztah vizuálního celku k člověku. Rozeznáváme architektonické měřítko přirozené = normální, zvětšené, zmenšené. Základní je měřítko přirozené normální:
  - zvětšené měřítko tak rozšiřujeme na monumentální a velkovýrobní,
  - zmenšené měřítko na intimní a pitoreskní
  - uprostřed je měřítko normální, lépe obytné
- **proporce** (uměřenost komponent v celku) – proporce zejména krajinných vedut, uspořádání singularit, proporce solitérních staveb. Za nejlepší proporce je považován Zlaty řez (1,618 ...), dále Pravidlo třetin, lichého počtu prvků, Osová souměrnost – pravidla platící i pro města i jednotlivé stavby
- **pozice v kompozici** (rozložení prostorů a prvků v celku) – zkoumání polohy a působení ve vizuálním celku (gradace, kontrast a akcent, rytmus prvků a uspořádání singularit), či v jeho pohledově nejexponovanější poloze (pozice singularity v úzkém ukončení celků, pozice na dlouhých ohraničeních celků či pozice uprostřed celků – zpravidla na temeni kopců)

- **rázovitost krajiny** (genius loci – duch místa) je vnímána jako stabilní znak identity daného vizuálního celku, který se „zachovává v různých historických situacích a přechází z jedné do druhé, oživován novými existenciálními významy“(Wikipedie). Je to soubor mimořádných vlastností a významů charakteristických pro určitou lokalitu, propojující neopakovatelným způsobem jednotlivé prvky kompozice a jejich typických znaků.

  Rozhodující je určení souboru typických znaků dominantních, které o rázovitosti krajiny rozhodují i v širších, nadřazených (supervizuálních) celcích a typických znaků hlavních, které rozhodují o rázovitosti jednotlivých základních (konvizuálních) celků a identifikují je. Doplňující znaky ráz krajiny dotvářejí. **Rázovitost krajiny je tedy odrazem reálné krajiny v našich myslích.**

Návrh nových či změněných prvků kompozice je, jak je zřejmé ze složitých a rozsáhlých nároků v krajině, velmi omezen, změny jsou obtížné.

Některé zásady zásahů do krajinné kompozice

Kontextualismus:

Kontextualismus v konvizuálních a supervizuálních celcích navazuje na staletími ověřené způsoby využívání jedinečných přírodních podmínek daného celku, vytvářejících základ jeho rázovitosti, respektuje je a inspiruje se jimi jak z hlediska funkčního zaměření, tak i jejich formálními znaky. Kontexty jsou tedy vnímány ve vazbě na:

- **přírodní podmínky** a jejich typické znaky: typické tvary reliéfu včetně mikrotvarů (základní utváření celků, využívání reliéfních singularit)
  - typické geologické podloží a jeho kamenivo (základní stavební materiál nejen terénních úprav, typické využití místního kameniva i pro kamenosochařské práce atd.)
  - typický charakter vegetace a její původnost (základní sortiment původních dřevin a jejich použití, jejich reakce na klimatické změny), do nezastavěné krajiny nepatří exoty a geograficky nepůvodní dřeviny.
  - typický charakter a dynamika vodních systémů, jejich tvary (přirozené tvary vodních toků v závislosti na dlouhodobé dynamice průtoků, typické břehové porosty a reakce na povodně ...)
  - typické způsoby využití území a jejich charakteristiky (rozložení kultur a organizace plužin, jejich přirozená zrnitost a funkce v ekosystémech, typy protierozních opatření...)
- **typická míra a způsob řešení adice** zástavby i jednotlivých objektů:
  - přirozené osy rozvoje další zástavby podle historických typů sídel (liniová, pravoúhlá, koncentrická, paralelní ...)
  - funkční variabilita půdorysů (typické stavby běžných typů – zejména obytných a hospodářských, typické stavby výjimečných funkcí...)
  - situování vedlejších staveb
- **typické inspirativní přirozené stavební materiály** a techniky, funkční skladby
  - archetypy lidových staveb v celcích (místní způsob použití přírodních stavebních materiálů a jejich charakteristická skladba)
  - funkční, hmotové a tvarové typy běžných staveb (poučení ze stavební reakce na přírodní podmínky včetně tvarů a typů střech ...)
  - typická funkční skladba objektů a souborů staveb (typický vztah bydlení a pomocných staveb ...)

Soulad formy a obsahu:

V krajině i sídle musí **vzhled odpovídat funkci**, i laik by měl na první pohled poznat co je kostel a co tělocvična. Je proto i v architektonickém výraze zásadní rozdíl mezi

- běžnými stavebně funkčnímy typy (bydlení, hospodářské doplňky) - musí proto mít obdobné znaky a respektovat běžné textury matric, a
- výjimečné stavebně funkční typy (kostel, radnice, škola ...) které mohou být ve výraze individualistické singularity.

Multifunkčnost, flexibilita a adice:

Čím více subsystémů může plochu společně bez kolizně užívat, tím větší je jejich životaschopnost a lehčí adaptace v případě změny (středověké městské domy v podstatě po staletí při stejné stavební koncepci sloužily velmi různým účelům, až doba průmyslové revoluce a funkcionalismus zavádí monofunkční stavby, které je výhodnější zbořit než adaptovat). Stavby a jejich soubory měly v čase umožňovat růst či adaptace na nová využití – měly by být aditivní.

Nezastavitelnost krajiny:

Naše krajina není naše okrasná zahrádka, ale svébytné společenstvo rostlin a živočichů přirozeně odrážející vlastnosti stanoviště. Jedinečně námi využívané, nabízené přebytky (zemědělství, lesnictví) jsou důvodem našich změn v krajině. Tvoří základ naší krajiny duchovní – donedávna zcela katolické, dnes i duchovních hodnot ostatních. Zásadně významné je ovšem víra v „něco“, která je ve skutečnosti společná všem. To je základem naší venkovské krajiny.

Mimo horské rozptýlené osídlení Kopanic a horské boudy Šumavy a Krkonoš (novověké sídelní krajiny) se v naší krajině nevyskytovalo rozptýlené osídlení. Solitérní stavby byly pouze vzácně vodní mlýny, cihelny, lomy a šachty, tedy pouze ta funkční zařízení, jejichž lokalizace byla a je nezbytně spjata z místním zdrojem. Striktní oddělení sídel (zastavitelného území) od plužin a lesů (nezastavitelné území) je pro naše krajiny typické. Tento dominantní znak je součástí populací trvalé sdílené hodnoty a jedním ze základů krajinného rázu a jsou hodny naší úcty.

V naší běžné (ale krásné) venkovské krajiny se tak musíme vyvarovat radikálnějších změn, včetně staveb.

- Do extravilánu rozhodně nepatří zařízení cestovního ruchu a volnočasových aktivit (cestovní ruch „požírá“ své krajiny)
- Do extravilánu rozhodně nepatří i jiné stavby, nejsou-li technologicky nutné a prostorově vázané na využití místního zdroje
- Patří do něj různá upomenutí (recordatia), jak je o nich pojednáno v kap. 005. Ta jsou především katolická, posléze i světská (pomníky, pomníčky, památníky), jako v místě opodstatněné symboly duševních hodnot místa, a tedy základ jeho symboličnosti a ducha místa (genius loci).